

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

RESPUBLIKA
TA'LIM MARKAZI

UMUMIY O'RTA TA'LIMNING MILLIY O'QUV DASTURI

GEOGRAFIYA

UMUMIY O'RTA TA'LIM BITIRUVCHILARIGA GEOGRAFIYA FANIDAN QO'YILADIGAN TALABLAR

ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI

Quyosh sistemasining tuzilishi, Yerning shakli va harakatlari, ularning geografik oqibatlarini tavsiflaydi;

Yer po'sti, mantiya va yadro tuzilishining asosiy xususiyatlarini tushunadi;

litosferaning tektonik plitalardan tashkil topganligi va plitalar harakatlarining sabablari hamda oqibatlari, zilzila va vulqon otilishlarini keltirib chiqaradigan omillarni tushunadi;

minerrallar, tog' jinslari, ularning asosiy turlarini ajratadi;

foydali qazilmalar tarqalishidagi geologik va tabiiy geografik qonuniyatlarni tushunadi;

relyef shakllari va ularning rivojlanish qonuniyatlarini tushunadi;

yer usti va yer osti suvlarining paydo bo'lishi, manbalari va xususiyatlarini biladi, ulardan oqilona foydalanishning ahamiyatini anglaydi;

Dunyo okeani va uning qismlarining tuzilishi, ularning sayyoramiz tabiatidagi ahamiyatini tavsiflaydi;

gidrotexnik inshootlarning mohiyati va turlarini tavsiflaydi, ularning xo'jalikdagi ahamiyati va tabiatga ta'sirini tushunadi;

atmosferaning tarkibi va tuzilishi, sayyoramiz hayotidagi o'rnini tavsiflaydi;

Yer yuzida iqlimning xilma-xilligini keltirib chiqaruvchi omillarni tushunadi;

global iqlim o'zgarishlariga insonning ta'sirini anglaydi;

Yer yuzida mavjud asosiy tabiat zonalarini tavsiflaydi, o'zaro ajratadi va taqqoslaydi;

geografik o'rin, iqlim va relyefning Yer yuzi tabiati (geotizimlar) xilma-xilligiga ta'sirini tushunadi, misollar bilan izohlaydi;

geografik qobiqning asosiy qonuniyatlari – bir butunlik, modda va energiya almashinuvi, ritmiklik, zonallik, azonallik, balandlik mintaqalanishini tushunadi;

Yer yuzi tabiatining vaqt davomida o'zgarishi va rivojlanishini, uning sabablarini anglaydi;

Yer yuzining materiklarga bo'linishini, turli materiklar tabiatining asosiy xususiyatlarini tavsiflaydi, ularning hududiy xususiyatlarini o'zaro taqqoslaydi;

O'rta Osiyo va O'zbekistonning tabiiy sharoiti va resurslariga tavsif beradi;

O'zbekiston tabiati tekisliklardan tog'larga tomon o'zgarib borish qonuniyatini va uning ahamiyatini tushunadi;

aholining zamonaviy bosqichdagi tabiiy va migratsion harakatining mohiyati va ularga ta'sir etuvchi omillarni tushunadi;

jahon va O'zbekistonda urbanizatsiya (shaharlashuv) jarayonining mohiyatini tushunadi;

aholi zichligi va joylashuviga ta'sir etuvchi geografik omillarni, dunyodagi yirik davlatlar, O'zbekiston aholisining o'sishi, yosh-jins tarkibi va joylashuvini tavsiflaydi;

insoniyatning asosiy irqларini farqlaydi, ularning paydo bo'lishini geografik muhit bilan bog'laydi va hududiy tarqalishini tavsiflaydi;

O'zbekiston, qo'shni davlatlar, jahonning yirik davlatlari aholisining milliy va diniy tarkibini tavsiflaydi;

tabiiy resurslarning ahamiyati tushunadi va asosiy turlarini ajratadi;

tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlarning dolzarb ekologik muammolarining mohiyati, sabab va oqibatlarini tushunadi;

O'zbekiston va qo'shni mamlakatlarda yagona ekologik muhit va transc chegaraviy ekologik muammolar mavjudligini tushunadi;

O'zbekistondagi tabiatdan foydalanish bilan bog'liq muammolar – suv resurslarning tanqisligi, yerlarning sho'rlanishi, cho'llashishning mohiyati, sabablari va ularning oldini olish choralarini tavsiflaydi;

Orol va Orolbo'yidagi ekologik muammolarning dolzarbligini tushunadi;

O'zbekiston milliy iqtisodiyotida amalga oshirayotgan islohotlarning mamlakat, alohida hududlari, jumladan o'zi yashaydigan hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini tushunadi;

ishlab chiqarishni hududiy tashkil etish omillarini tushunadi, alohida tarmoq yoki korxonalar misolida ularni izohlaydi;

jahon xo'jaligi va milliy iqtisodiyot tarmoqlar tarkibini, turli xo'jalik tarmoqlarining ahamiyatini tushunadi;

dunyoning yirik mintaq va davlatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi va ixtisoslashuvini tavsiflaydi va o'zaro taqqoslaydi;

O'zbekiston, uning hududlari sanoati va qishloq xo'jaligining ixtisoslashuvi, unga ta'sir etuvchi omillarni tavsiflaydi;

dunyoning siyosiy xaritasi, uning tuzilishini hamda o'zgarib borish xususiyatini tushunadi;

Markaziy Osiyo va O'zbekistonning iqtisodiy va siyosiy geografik o'rnini tavsiflaydi;

xalqaro geosiyosiy munosabatlarning hozirgi zamondagi xususiyatlari, ularning muammoli jihatlari va O'zbekiston uchun ahamiyatini tushunadi;

O'zbekiston faol hamkorlik qiladigan xalqaro tashkilot va uyushmalar faoliyatining mohiyatini tushunadi;

insoniyatning global muammolari, ularning shakllanish sabablari, dunyo va O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri va ularni yechish borasidagi harakatlar haqida tushunchaga ega bo'ladi.

AMALIY KOMPETENSIYA

Globus, dunyo hamda O'zbekistonning tabiiy va siyosiy xaritalaridan yirik geografik obyektlarni ko'rsatadi;

tabiiy va siyosiy xaritalardagi yirik geografik obyektlarni yozuvsiz xaritaga tushuradi;

globus hamda xaritalarning masshtabi yordamida masofalar va geografik obyektlarning o'lchamlarini hisoblaydi;

globus va geografik xaritalar daraja to'ri (meridian va parallellar) dan geografik obyektlarning joylashgan o'rnini aniqlaydi;

geografik xaritalar yordamida hududlarning tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi va xo'jaligi haqida ma'lumotlarni tahlil qiladi;

geografik atlas va xaritalardan sayohatlarda foydalanadi;

ufq tomonlarini kompas va mahalliy belgilarga qarab aniqlaydi;

havo haroratini o'lchashda termometrdan to'g'ri foydalanadi;

tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy hodisa va jarayonlarning turli ko'rsatkichlarini (harorat, yog'in miqdori, aholi soni va hokazo) tasvirllovchi grafiklarni tahlil qiladi;

berilgan ma'lumotlardan foydalanib, jadval, grafik va diagrammalarni tuzadi;

tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy hodisalar doir masala va amaliy topshiriqlarni mustaqil yechadi;

materiklar, qit'alar, okeanlar, davlatlar, poytaxtlar, dunyodagi va O'zbekistondagi yirik shaharlar, relyef shakllari, cho'llar, suv obyektlari va foydali qazilma konlari va boshqa geografik obyektlarning nomlarini to'g'ri qo'llaydi.

3.3. UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTAB O'QUVCHILARIGA GEOGRAFIYA FANIDAN SINFLAR KESIMIDA QO'YILADIGAN TALABLAR (7-11-SINFLAR)

Kodi	ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI
ISK1.	Yerning tuzilishi va tektonik harakatlar
ISK2.	Tabiiy resurslar va geologik savodxonlik
ISK3.	Gidrosfera va suv resurslari
ISK4.	Iqlim va atmosfera hodisalari
ISK5.	Yer yuzidagi geotizimlar (landshaftlar)
ISK6.	Aholi va demografik jarayonlar
ISK7.	Inson va tabiatning o'zaro munosabatlari
ISK8.	Inson xo'jalik faoliyati
ISK9.	Geosiyosiy tizim va jarayonlar

Kodi	AMALIY KOMPETENSIYA
AK1.	Globus va geografik xaritalardan foydalanish
AK2.	Geografik hodisalarni kuzatish va geografiyaga oid masalalarni yechish
AK3.	Geografik nomlarni to'g'ri qo'llash
AK4.	Tabiatni muhofaza qilish va ekologik savodxonlik

7-SINF	
ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI	
ISK1. Yerning tuzilishi va tektonik harakatlar	7.1.1.1. Relyef shakllarini o'zaro ajratadi va ularning hosil bo'lish sabablarini tushunadi, platforma va geosinklinallarning mohiyatini tushunadi; 7.1.1.2. Materiklar relyefining asosiy shakllarini biladi 7.1.1.3. Geografiya fanining paydo bo'lishi va hozirgi zamon geografiyasi nimani o'rganishini biladi.
ISK2. Tabiiy resurslar va geologik savodxonlik	7.1.2.1. Foydali qazilmalar shakllanishiga materiklar geologik tuzilishining ta'sirini tushunadi. 7.1.2.2. Materiklar geologik tuzilishining relyef hosil bo'lishiga ta'sirini tushunadi. 7.1.2.3. Geografik kenglik va geografik uzunlikning mohiyatini anglaydi. Mashstab tushunchasini mohiyatini biladi.
ISK3. Hidrosfera va suv resurslari	7.1.3.1. Okean suvining asosiy xususiyatlaridagi geografik tafovutlarni tushunadi; 7.1.3.2. Materiklardagi yirik daryo va ko'llarning geografik o'rni va asosiy xususiyatlarini izohlaydi; 7.1.3.3. Suv resurslar shakllanishining iqlimga bog'liqligini tushunadi.
ISK4. Iqlim va atmosfera hodisalari	7.1.4.1. Yer yuzida iqlimning xilma-xilligini keltirib chiqaruvchi omillarni tushunadi; 7.1.4.2. Iqlim mintaqalarni farqlaydi va materiklar iqlimining asosiy iqlim xususiyatlarini biladi.
ISK5. Yer yuzidagi geotizimlar (landshaftlar)	7.1.5.1. Geografik o'rin, iqlim va relyefning Yer yuzi tabiati xilma-xilligiga ta'sirini tushunadi, misollar bilan izohlaydi; 7.1.5.2. Materiklarda mavjud asosiy tabiat zonalarini o'zaro ajratadi, ularning shakllanish sabablarini tushunadi.
ISK7. Inson va tabiatning o'zaro munosabatlari	7.1.7.1 Turli materiklarda vujudga kelgan ekologik muammolar mohiyatini tushunadi.

	7.1.7.2 Tabiatni bilish, undan foydalanish, muhofaza qilishdagi ahamiyatini tushunadi.
AMALIY KOMPETENSIYA	
AK1. Globus va geografik xaritalardan foydalanish	7.2.1.1. Tabiiy, tektonik, iqlim va tabiat zonalari xaritalari yordamida materiklarning tabiiy sharoiti haqida ma'lumot oladi.
AK2. Geografik hodisalarni kuzatish va geografiyaga oid masalalarni yechish	7.2.2.1. Tabiiy sharoitga oid jadval, grafik va diagrammalarni o'qiy oladi.
AK3. Geografik nomlarni to'g'ri qo'llash	7.2.3.1. Materik, qit'a, okean, dunyodagi yirik relyef shakllari va suv obyektlarining nomlarini to'g'ri qo'llaydi.
AK4. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik savodxonlik	7.2.4.1. Materiklardagi muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning mohiyati va amaliy ahamiyatini tushunadi.
8-SINF	
ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI	
ISK1. Yerning tuzilishi va tektonik harakatlar	8.1.1.1. O'rta Osiyo va O'zbekistondagi asosiy relyef shakllarini ajratadi va ularning shakllanish qonuniyatlarini tushunadi; 8.1.1.2. O'zbekiston va qo'shni hududlarning seysmikligidagi tafovutlarni tushunadi;
ISK2. Tabiiy resurslar va geologik savodxonlik	8.1.2.1. O'rta Osiyo va O'zbekistondagi yirik foydali qazilma konlarining joylashuvini tavsiflaydi. 8.1.2.2. Foydali qazilmalarning hosil bo'lishi hududning geologik tuzilishi bilan bog'liqligini tushunadi.
ISK3. Hidrosfera va suv resurslari	8.1.3.1. O'rta Osiyo va O'zbekistondagi yirik daryo va ko'llarning geografik o'rni va asosiy xususiyatlarini izohlaydi, daryolar suv rejimining mohiyati va shakllanish omillarini tushunadi; 8.1.3.2. Suv omborlarini qurishning zarurati va ulardan foydalanish tartibini tavsiflaydi.
ISK4. Iqlim va atmosfera hodisalari	8.1.4.1. O'rta Osiyo va O'zbekiston iqlimining asosiy xususiyatlari, ularni vujudga keltiruvchi omillar, ichki tafovutlari hamda iqlimning aholi turmushi va xo'jaligiga ta'sirini tavsiflaydi.
ISK5. Yer yuzidagi geotizimlar (landshaftlar)	8.1.5.1. O'rta Osiyo va O'zbekistonning tabiiy sharoitiga va resurslariga tavsif beradi, ularning asosiy xususiyatlarini ajratadi; 8.1.5.2. O'rta Osiyo va O'zbekiston tabiati tekisliklardan tog'larga tomon o'zgarib borish qonuniyati va uning ahamiyatini tushunadi;

	8.1.5.3. O'zbekiston hududi tabiiy geografik okruglarga bo'linishining mohiyatini tushunadi, okruglarning geografik o'rni va tabiatining muhim jihatlarini tavsiflaydi.
ISK7. Inson va tabiatning o'zaro munosabatlari	8.1.7.1. O'rta Osiyo va O'zbekistondagi tabiatdan foydalanish bilan bog'liq muammolar – suv resurslarining tanqisligi, yerlarning sho'rlanishi, cho'llashishning mohiyati, sabablari va ularga qarshi kurashish choralarini tavsiflaydi; 8.1.7.2. Orol va Orolbo'yidagi ekologik muammolarning alohida dolzarbligini tushunadi.
AMALIY KOMPETENSIYA	
AK1. Globus va geografik xaritalardan foydalanish	8.2.1.1. O'rta Osiyo va O'zbekistonning tabiiy xaritasidan yirik geografik obyektlarni ko'rsatadi; 8.2.1.2. Topografik xaritalarning xususiyatlari va amaliy ahamiyatini tushunadi.
AK2. Geografik hodisalarni kuzatish va geografiyaga oid masalalarni yechish	8.2.2.1. Vaqt hisobi va soat mintaqalariga doir geografik masalalarni yechadi; 8.2.2.2. O'zi yashaydigan hududida iqlim, geologik, gidrologik hodisalarni kuzatib, ularning vujudga kelishini o'lka tabiiy geografik xususiyatlaridan kelib chiqib tavsiflaydi.
AK3. Geografik nomlarni to'g'ri qo'llash	8.2.3.1. O'rta Osiyo va O'zbekistondagi yirik relyef shakllari, suv obyektlari, cho'llar va foydali qazilma konlarining nomlarini to'g'ri qo'llaydi.
AK4. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik savodxonlik	8.2.4.1. O'rta Osiyo va O'zbekistonning cho'l, vodiy-voha, tog' oldi va tog' hududlarida tabiatni muhofaza qilish muammolarini tavsiflaydi; 8.2.4.2. O'zi yashaydigan hududdagi ekologik muammolarni kelib chiqishini o'lka tabiiy geografik xususiyat va qonuniyatlari bilan bog'laydi.
9-SINF	
ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI	
ISK1. Yerning tuzilishi va tektonik harakatlar	9.1.1.1. Relyef shakllarini o'zaro ajratadi, geografik o'rin haqida tushunchaga ega bo'ladi va tabiiy sharoit va tabiiy resurslar ta'rifini biladi.
ISK2. Tabiiy resurslar va geologik savodxonlik	9.1.2.1. O'zbekiston hududida uchraydigan foydali qazilmalar va ularning joylashuvi (konlar)ga oid ma'lumotlarni biladi.
ISK6. Aholi va demografik jarayonlar	9.1.6.1. Aholining tabiiy va migratsion harakatining mohiyati va asosiy ko'rsatkichlarini tushunadi; 9.1.6.2. O'zbekiston aholisining o'sishi, tarkibi va joylashuvini tavsiflaydi;

	9.1.6.3. Shahar va qishloq aholi punktlarining asosiy farqlarini tushunadi, O'zbekistondagi katta va yirik shaharlarining geografik joylashuvini tavsiflaydi.
ISK7. Inson va tabiatning o'zaro munosabatlari	9.1.7.1. Sanoat ta'sirida vujudga kelgan ekologik muammolar mohiyatini tushunadi; 9.1.7.2. Qishloq xo'jaligi uchun yer va suvdan oqilona foydalanish ahamiyati, O'zbekiston sharoitida qo'llaniladigan melioratsiya tadbirlarining mohiyatini tushunadi.
ISK8. Inson xo'jalik faoliyati	9.1.8.1. Milliy iqtisodiyotining tarmoqlar tarkibini, turli xo'jalik tarmoqlarining hayotiy ahamiyatini tushunadi; 9.1.8.2. O'zbekiston, uning hududlari sanoati va qishloq xo'jaligining ixtisoslashuvi, unga ta'sir etuvchi omillarni tavsiflaydi; 9.1.8.3. O'zbekiston milliy iqtisodiyotida amalga oshirayotgan islohotlarning mamlakat, alohida hududlari, jumladan o'zi yashaydigan hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini tushunadi.
ISK9. Geosiyosiy tizim va jarayonlar	9.1.9.1. O'zbekistonning iqtisodiy va siyosiy geografik o'rnini tavsiflaydi; 9.1.9.2. O'zbekistonning ma'muriy-hududiy tuzilishining birliklarini biladi, Toshkent shahri, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarning geografik o'rnini tavsiflaydi.
AMALIY KOMPETENSIYA	
AK1. Globus va geografik xaritalardan foydalanish	9.2.1.1. O'zbekistonning siyosiy xaritasidan ma'muriy-hududiy birliklar va katta shaharlarni ko'rsatadi; 9.2.1.2. Geografik xaritalar yordamida hududlarning aholisi va xo'jaligi haqida ma'lumot oladi.
AK2. Geografik hodisalarni kuzatish va geografiyaga oid masalalarni yechish	9.2.2.1. Aholi harakati, zichligi va tarkibiga doir geografik masalalarni yechadi; 9.2.2.2. Iqtisodiy-ijtimoiy hodisa va jarayonlarning turli ko'rsatkichlarini (aholi soni, tarkibi va o'sishi, ishlab chiqarish hajmi va hokazo) tasvirlovchi grafiklarni o'qiydi, ulardan ma'lumot oladi va qayta ishlaydi.
AK3. Geografik nomlarni to'g'ri qo'llash	9.2.3.1. O'zbekistondagi katta va yirik shaharlar, asosiy sanoat korxonalarining nomlarini to'g'ri qo'llaydi.
10-SINF	
ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI	

ISK2. Tabiiy resurslar va geologik savodxonlik	10.1.2.1. Dunyo tabiiy resurslarining hududiy tarqalishi joyning geologik tuzilishiga bog'liq ekanligini biladi. 10.1.2.2. Ko'mir, neft, tabiiy gaz, temir, oltin singari foydali qazilmalarning zaxiralari va hududiy tarqalishiga oid ma'lumotlarni tushunadi.
ISK6. Aholi va demografik jarayonlar	10.1.6.1. Aholining yosh-jins va milliy tarkibini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar, ularning aholi ko'payishiga bog'liqligini tushunadi; 10.1.6.2. Jahonda urbanizatsiya (shaharlashuv) jarayonining mohiyatini tushunadi; 10.1.6.3. Dunyodagi yirik davlatlar aholisining o'sishi, tarkibi va joylashuvini tavsiflaydi.
ISK7. Inson va tabiatning o'zaro munosabatlari	10.1.7.1. Tabiatdan foydalanishning oqilona va nooqilona shakllarini farqlaydi; 10.1.7.2. Dolzarb global ekologik muammolarning mohiyati, sabablari, oqibatlari, ularning yechimini toppish va ta'minlash borasida jahon hamjamiyatining harakat choralari tushunadi.
ISK8. Inson xo'jalik faoliyati	10.1.8.1. Jahon xo'jaligi tarmoqlar va hududiy tarkibini, uning o'zgaruvchanligini tushunadi; 10.1.8.2. Jahon mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi jihatidan tasniflanishini tushunadi; 10.1.8.3. Dunyoning yirik mintaq va davlatlari xo'jaligining ixtisoslashuvi, unga ta'sir etuvchi omillarni tavsiflaydi.
ISK9. Geosiyosiy tizim va jarayonlar	10.1.9.1. Dunyoning siyosiy xaritasi, uning tuzilishini hamda o'zgarib borish xususiyatini tushunadi. 10.1.9.2. Jahonning siyosiy xaritasining o'zgarib borish xususiyatini tushunadi.
AMALIY KOMPETENSIYA	
AK1. Globus va geografik xaritalardan foydalanish	10.2.1.1. Dunyo siyosiy xaritasidan davlatlar va yirik shaharlarni ko'rsatadi; 10.2.1.2. Geografik xaritalar yordamida davlatlarning iqtisodiy geografik o'rnini baholaydi, tabiiy resurslari, aholisi va xo'jaligi haqida ma'lumot oladi, ushbu ma'lumotlarni taqqoslaydi.
AK2. Geografik hodisalarni kuzatish va geografiyaga oid masalalarni yechish	10.2.2.1. Mamlakatlar aholisi va urbanizatsiyaga doir geografik masalalarni yechadi.
AK3. Geografik nomlarni to'g'ri qo'llash	10.2.3.1. Davlatlar, poytaxtlar, dunyodagi yirik shaharlarning nomlarini to'g'ri qo'llaydi;

	10.2.3.2. Davlatlar, shaharlar va boshqa geografik obyektlarning nomlari ma'lum mazmun-mohiyatga ega ekanligini, joy nomlarining o'zgaruvchanligini tushunadi.
11-SINF	
ILMIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYASI	
ISK1. Yerning tuzilishi va tektonik harakatlar	11.1.1.1. Geoxronologik bosqichlarning mohiyatini tushunadi. 11.1.1.2. Tabiiy geografik jarayonlar ta'sirida relyef o'zgarishining mohiyatini tushunadi.
ISK2. Tabiiy resurslar va geologik savodxonlik	11.1.2.1. Yerning ichki tuzilishini tushunadi va zilzilaning mohiyatini anglaydi. 11.1.2.2. Dunyoning turli subregionlaridagi asosiy foydali qazilmalarning tarqalishida tabiiy sharoitning rolini tushunadi.
ISK5. Yer yuzidagi geotizimlar (landshaftlar)	11.1.5.1. Yer yuzi tabiatiga fazoviy (tashqi) va sayyoraviy (ichki) omillarning ta'sirini tushunadi; 11.1.5.2. Geografik qobiqning asosiy qonuniyatlari – bir butunlik, modda va energiya almashinuvi, ritmiklik, zonallik, azonallik, balandlik mintaqalanishini tushunadi; 11.1.5.3. Geotizimlarning mohiyati, tuzilishi va iyerarxik xususiyatini tushunadi.
ISK6. Aholi va demografik jarayonlar	11.1.6.1. Aholining zamonaviy bosqichdagi tabiiy va migratsion harakatiga ta'sir etuvchi omillarni, demografik o'tish va xalqaro migratsiya jarayonlarining mohiyati, ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini tushunadi; 11.1.6.2. Urbanizatsiya (shaharlashuv) jarayonining tarixiy rivojlanish bosqichlari, uning globallashtirib ketayotganligini tushunadi.
ISK7. Inson va tabiatning o'zaro munosabatlari	11.1.7.1. Inson va tabiat munosabatlari tarixan rivojlanib borganligi va bunda ishlab chiqarish kuchlarining o'sib borishi asosiy omil ekanligini tushunadi; 11.1.7.2. Antropogen landschaft, madaniy landschaft va buzilgan yerlarning mohiyati, shakllanishi va jamiyat hayotidagi ahamiyatini tushunadi; 11.1.7.3. O'zbekiston va qo'shni Markaziy Osiyo mamlakatlarida yagona ekologik muhit va transchegaraviy ekologik muammolar mavjudligini tushunadi.
ISK8. Inson xo'jalik faoliyati	11.1.8.1. Insoniyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi jarayonida vujudga kelgan global

	(tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, ekologik, rivojlanayotgan davlatlarning qoloqligi va qashshoqlik, energetika, va oziq-ovqat) muammolarining mohiyati, oqibatlari va ularni yechish istiqbollarini tushunadi.
ISK9. Geosiyosiy tizim va jarayonlar	11.1.9.1. Xalqaro geosiyosiy munosabatlarning hozirgi zamondagi xususiyatlari, ularning muammoli jihatlari va O'zbekiston uchun ahamiyatini tushunadi; 11.1.9.2. O'zbekiston faol hamkorlik qiladigan xalqaro tashkilot va uyushmalar – Birlashgan Millatlar tashkiloti, Shanxay Hamkorlik tashkiloti, Mustaqil davlatlar hamdo'stligi, Turkiy davlatlar kengashi, Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqi faoliyatining mohiyatini tushunadi.
AMALIY KOMPETENSIYA	
AK1. Globus va geografik xaritalardan foydalanish	11.2.1.1. Tabiiy va mavzuli xaritalardan foydalanib Yer yuzi tabiatidagi tafovutlarini izohlaydi; 11.2.1.2. Siyosiy xaritadan geosiyosiy voqea va jarayonlarni tushuntirishda foydalanadi; 11.2.1.3. Aholi xaritalardan demografik va migratsion jarayonlarni tavsiflashda foydalanadi.
AK2. Geografik hodisalarni kuzatish va geografiyaga oid masalalarni yechish	11.2.2.1. Turli axborot manbalardan foydalanib jahon va O'zbekistondagi tabiiy-ekologik, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy voqea hamda jarayonlarni kuzatadi, o'zaro taqqoslaydi. 11.2.2.2. Tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy geografiyaga oid masalalarni yechadi.
AK3. Geografik nomlarni to'g'ri qo'llash	11.2.3.1. Dunyoning yirik mintaqalari va subregionlari, xalqaro tashkilot va integratsion uyushmalarning nomlarini to'g'ri qo'llaydi.
AK4. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik savodxonlik	11.2.4.1. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning turlarini tavsiflaydi; 11.2.4.2. Geoekologik muammolarning vujudga kelishiga hududlarning tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitining ta'sirini tushunadi va ularni hal qilishda geografik bilimlarning ahamiyatini anglaydi.

VII SINF
GEOGRAFIYA
(MATERIKLAR VA OKEANLAR TABIIY GEOGRAFIYASI)

I bob. KIRISH
(2 soat)

Geografiya fani haqida tushuncha. Geografiya, uning o'rganish obyekti va predmeti, tarmoqlari haqida tushuncha. Geografiya fanining tabiatni bilish, undan foydalanish, muhofaza qilishdagi ahamiyati. "Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi" nimani o'rganadi?

Geografik kashfiyotlar va hozirgi zamon geografiyasi. Geografiya fanining paydo bo'lishi. Eratosfen. Ptolemey. Vatandoshlarimiz Muhammad al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Nosir Xisrov, Zahiriddin Muhammad Bobur tadqiqotlari, tuzgan xaritalari. Buyuk geografik kashfiyotlar: X. Kolumb, A. Vespuchchi, V. da Gama, F. Magellan, V. Yanszon, F. Bellinsgauzen va M. Lazarevlarning sayohat hamda geografik kashfiyotlari. Hozirgi zamon geografiyasi nimani o'rganadi?

II bob. GEOGRAFIK XARITALAR
(5 soat)

Geografik xaritalar. Globus va geografik xaritalarda Yerning tasvirlanishi. Xaritalarda turli kattalikdagi hududlarning tasvirlanishi. Xaritalarning asosiy 2 ta turi – tabiiy va siyosiy xaritalar. Ulardagi shartli belgilar. Yozuvsiz xaritalar. Geografik atlaslar.

Geografik koordinatalar. Parallellar va meridianlar, bosh meridian. Geografik kenglik va geografik uzunlikning mohiyati, ularni aniqlash tartibi.

Masshtab. Masshtab va uning turlari. Sonli, nomli, chiziqli masshtab va ulardan foydalanish. Mavzuga doir masalalar yechish.

Amaliy mashg'ulot. Xaritada masshtab yordamida masofani o'lchash. Geografik koordinatalarni xaritadan daraja to'ri yordamida aniqlash.

Nazorat ishi.

III bob. GEOGRAFIK QOBIQ
(7 soat)

Geografik qobiqning chegaralari, xususiyatlari. Geografik qobiqning tavsifi, yuqori va quyi chegaralari. Ozon qatlami. Geografik qobiqning xususiyatlari, tuzilishi, tarkibiy qismlari.

Geografik qobiqning rivojlanish bosqichlari. Geografik qobiqning rivojlanish bosqichlari: nobiogen, biogen, antropogen bosqichlar. Geoxronologik jadval haqida dastlabki tushuncha.

Litosfera va uning harakatlari. Litosfera va Yer po'sti tushunchalari, qalinligi. Yer po'stining kontinental (materik) va okean tiplari. Litosfera plitalari va ularning harakatlari. Platforma va geosinklinallar. Yer po'stining tektonik xaritasi. Materiklar va okean botiqlarining paydo bo'lishi. Mobilizm. A. Vegener ta'limoti, litosfera plitalari tektonikasi gipotezasi. Litosfera plitalarining harakat mexanizmi.

Yerning iqlim mintaqalari. Iqlim, iqlim hosil qiluvchi omillar: geografik kenglik, havo massalari (ekvatorial, tropik, mo'tadil va qutbiy), relyef, yer yuzasining holati, okean oqimlari. Iqlim mintaqalari, ularning shakllanish sabablari: issiqlikning yer yuzida notekis taqsimlanishi va havo massalarining xilma-xilligi. Asosiy va oraliq iqlim mintaqalarining xususiyatlari.

Landshaftlar. Tabiat komponentlari, landshaftlar: tabiiy va antropogen landshaftlar. Tabiat zonalari. Kenglik va uzunlik bo'yicha tabiat zonalarining almashinishi. Tog' va okeanlarda tabiat zonalarining almashinishi.

Yer yuzi aholisi va uning tabiatga ta'siri. Yer yuzi aholisi, irqalar. Irqiy belgilar paydo bo'lishiga tabiiy sharoitning, aholi joylashuviga tabiatning ta'siri. Insonning tabiatga ta'siri, antropogen landshaftlar.

Nazorat ishi.

IV bob. DUNYO OKEANI

(5 soat)

Dunyo okeani va uning qismlari. Dunyo okeani ta'rifi. Dunyo okeanining qismlarga bo'linishi haqidagi fikrlar (Dunyo okeanining 3 ta, 4 ta va 5 ta okeanga ajratilishi). Tinch, Atlantika, Hind, Shimoliy Muz okeanlari. "Janubiy okean" tushunchasi. Dengizlar, qo'ltiqlar va bo'g'izlar. Dunyo okeanining o'rganilishi. Mashhur dengizchilarning kashfiyotlari. Zamonaviy okeanografik tadqiqotlar.

Dunyo okeani tubining geologik tuzilishi va relyefi. Dunyo okeani tubining geologik tuzilishi, okean tubi relyefi. Materik sayozligi (shelf), materik yonbag'ri (batial), okean tubi (abissal), cho'kmalar.

Okean suvining xususiyatlari. Okean suvlarining harorati, sho'rliigi va oqimlari. Okean suvining harorati. Haroratning kenglik va chuqurlik bo'yicha o'zgarishi. Okean suvlarining sho'rliigi, o'rtacha sho'rliigi, eng sho'r va chuchuk dengizlar. Okean oqimlari: sovuq va iliq oqimlar. Qalqish, to'lqinlar.

Okean boyliklaridan foydalanish va ularni muhofaza qilish. Dunyo okeanining boyliklari va ulardan foydalanish. Okeanning biologik, kimyoviy, ma'danli va yoqilg'i-energetika resurslari, ularning tarqalishi va foydalanish. Dunyo okeanining ifloslanishi, uni muhofaza qilish.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

Nazorat ishi.

V bob. MATERIKLAR VA OKEANLAR TABIATI

(49 soat)

AFRIKA MATERIGI

(13 soat)

Afrika materigining geografik o'rni, o'rganilishi. Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, chekka nuqtalari, tabiatini o'rganilishi. Afrika qadimgi sivilizatsiya markazi. Ibn Battuta, B. Diash, Vasko da Gama, D.

Livingston, G.M.Stenli, V.Yunker, N.I.Vavilov tadqiqotlari va sayohat yo'nalishlari.

Geologik tuzilishi, relyefi va foydali qazilmalari. Geologik tuzilishi, platforma va quruqlik yuzasidagi eng yirik yer yorig'i. Relyefi. "Past" va "Baland Afrika". Foydali qazilmalarning tog' jinslari va tektonik tuzilmalar bilan bog'liqligi.

Materik iqlimining xususiyatlari. Iqlim mintaqalari. Iqlimi: tarkib topishi va xususiyatlari. Iqlimining tarkib topishi. Iqlim hosil qiluvchi omillar. Iqlim xususiyatlari. Eng issiq materik. Iqlim mintaqalari. Iqlim mintaqalarining geografik joylashish qonuniyatlari. Asosiy va oraliq iqlim mintaqalari.

Afrika materigining ichki suvlari. Ichki suvlari. Daryo va ko'llari. Nil, Kongo, Niger, Zambezi, Senegal, Oranj daryolari. Afrika ko'llari: Viktoriya, Tanganika, Nyasa, CHad. Ichki suvlarining havzalar bo'yicha taqsimoti: Atlantika, Hind va berk havza suvlari.

Amaliy mashg'ulot. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlar bilan ishlash: Afrikaning geografik o'rni, o'rganilishi, relyefi, iqlimi va ichki suvlariga doir amaliy topshiriqlarni bajarish.

Materikning tabiat zonalari. Ekvatorial o'rmonlar va savannalar, tropik cho'llar va subtropiklar tabiati. Tabiat zonalarining geografik tarqalishi, xususiyatlari, tuproq, o'simlik va hayvonot olami.

Tabiiy geografik o'lkalari. Materik tabiatiga insonning ta'siri. Afrikaning tabiiy sharoitiga ko'ra tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi. Shimoliy, Markaziy, Sharqiy va Janubiy Afrika. O'lkalar tabiati va ularning o'ziga xosligi. Aholisi soni, tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish. Milliy bog'lari, qo'riqxonalari.

Atlantika okeani. Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rliigi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, okean boyliklaridan foydalanish, ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish.

Hind okeani. Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rliigi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, okean boyliklaridan foydalanish, ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish.

Amaliy mashg'ulot. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlar bilan ishlash: Afrika materigining o'rganilishi, relyefi, iqlimi va ichki suvlari, tabiat zonalari, Atlantika va Hind okeanlar suvlarining xususiyatlariga doir xarita, jadval va diagrammalar bilan ishlash.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

AVSTRALIYA VA OKEANIYA

(7 soat)

Avstraliyaning geografik o'rne, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari va relyefi. Avstraliyaning asosiy xususiyatlari, geografik o'rne, o'rganilishi, materikning paydo bo'lishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari. Relyefi, tog' va tekisliklari, eng baland va past joylari.

Iqlimi, ichki suvlari va tabiat zonalari. Iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari. Iqlimi, iqlim hosil qiluvchi omillar, iqlim mintaqalari. Ichki suvlari, yer usti va yer osti suvlari. Tabiat zonalari, tabiiy geografik o'lkalari.

Materik aholisi va uning tabiatga ta'siri. Avstraliya aholisi va uning hududiy tarqalishi. Aholisi soni, irqi, aborigenlar, joylashishi. Tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

Tinch okean. Asosiy xususiyatlari, geografik o'rne, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rliqi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, okean boyliklaridan foydalanish, ekologik muammolar va tabiatini muhofaza qilish.

Okeaniya. Okeaniyaning geografik o'rne. Orollarning kelib chiqishiga ko'ra turlari. Melaneziya, Mikroneziya va Polineziyaga bo'linishi. O'rganilishi. Geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi. Iqlimi, o'simlik va hayvonot dunyosi. Aholisi va uning yashash tarzi.

Amaliy mashg'ulot. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlar bilan ishlash: Avstraliya, Okeaniya va Tinch okean tabiatiga doir xarita, jadval va diagrammalar bilan ishlash.

ANTARKTIDA MATERIGI

(3 soat)

Geografik o'rne, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari va relyefi. Antarktidaning asosiy xususiyatlari, geografik o'rne. Antarktida va Antarktika atamalari, ularning farqlari, o'rganilishi, materikning paydo bo'lishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari. Muz osti relyefi.

Iqlimi va organik dunyosi. Antarktida iqlimi, sayyoramizning "sovuqlik kutbi". Muz qoplami. "Antarktida vohalari". Organik dunyosi. Antarktida – pingvinlar vatani. Materikka tutash dengizlardagi organizmlar. Ekologik muammolari.

Nazorat ishi.

JANUBIY AMERIKA MATERIGI

(6 soat)

Geografik o'rne, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi. Materikning asosiy xususiyatlari, geografik o'rne, Amerikaning kashf

etilishi, o'rganilishi. Materikning paydo bo'lishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi: tog'lar va tekisliklar, ularning geografik tarqalishi.

Iqlimi va ichki suvlari. Janubiy Amerikaning iqlimi, iqlim hosil qiluvchi omillar, iqlim mintaqalari, havo harorati, yog'inlar. Ichki suvlari, yer usti va yer osti suvlari. Asosiy daryolari: Amazonka, Parana, Orinoko va ko'llari: Marakaybo, Titikaka.

Amaliy mashg'ulot. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlar bilan ishlash: Antarktida va Janubiy Amerikaning geografik o'rni, o'rganilishi, relyefi, iqlimi va ichki suvlariga doir xarita, jadval va diagrammalar bilan ishlash.

Janubiy Amerika tabiat zonalari va balandlik mintaqalari. Tekislikdagi tabiat zonalari va tog'lardagi balandlik mintaqalarining o'simliklari hamda hayvonot dunyosi.

Tabiiy geografik o'lkalari. Aholisi va uning tabiatga ta'siri. Tabiiy geografik o'lkalari. Relyefiga ko'ra tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi: tog'li – G'arb va tekislikli – Sharq. Aholi soni, joylashishi. Tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish. Milliy bog' va qo'riqxonalari.

Nazorat ishi.

SHIMOLIY AMERIKA MATERIGI

(8 soat)

Geografik o'rni, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi. Materikning asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganilishi. Materikning paydo bo'lishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi: tog'lar va tekisliklar, ularning geografik tarqalishi.

Shimoliy Amerika iqlimi va ichki suvlari. Iqlimi, iqlim hosil qiluvchi omillar, iqlim mintaqalari, havo harorati, yog'inlar. Ichki suvlari. Daryolarning okean havzalariga tegishliligi. Missisipi, Makkenzi daryolari. Buyuk ko'llar tizimi va boshqa yirik ko'llar. Niagara sharsharasi.

Shimoliy Amerika tabiat zonalari va balandlik mintaqalari. Tabiat zonalari va balandlik mintaqalari. Tabiat zonalari va tog'lardagi balandlik mintaqalarining o'simliklari hamda hayvonot dunyosi.

Amaliy mashg'ulot. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlar bilan ishlash: Shimoliy Amerikaning geografik o'rni, o'rganilishi, relyefi, iqlimi va ichki suvlari, Janubiy Amerika va Shimoliy Amerikaning tabiat zonalariga doir xarita, jadval va diagrammalar bilan ishlash.

Tabiiy geografik o'lkalari va aholisining tabiatga ta'siri. Tabiiy geografik o'lkalari. Tabiiy geografik o'lkalarni ajratishga asos bo'lgan sabablar (omillar). Sharq – tekislik o'lkasi va G'arb – tog'li o'lka, ularning tabiati. Aholisining soni, joylashishi. Tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish. Milliy bog' va qo'riqxonalari.

Shimoliy Muz okeani. Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganilishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rliqi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, okean boyliklaridan foydalanish, ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish.

Nazorat ishi.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

YEVROSIYO MATERIGI **(12 soat)**

Yevrosiyoning geografik o'rni, o'rganilishi. Yevrosiyoning asosiy xususiyatlari, tabiiy geografik o'rni, chekka nuqtalari. Yevropa va Osiyo qit'alari. O'rganilishi. Bobur, Abdurazzoq Samarqandiy, Marko Polo, Afanasiy Nikitin, Pyotr Semyonov-Tyanshanskiy, Hamidulla Hasanov sayohatlari.

Geologik tuzilishi, foydali qazilmalari. Relyefi. Geologik tuzilish va foydali qazilmalari. Relyefi. Materikning paydo bo'lishi, Yevrosiyoning geologik tuzilishi, platformalar va geosinklinal mintaqalar. Relyefi, tog'lar, Alp-Himolay va Tinch okean tog'li mintaqalar. Tekisliklar va ularning platformalarga mos kelishi. Foydali qazilmalari, yoqilg'i va rudali qazilmalarning yirik zahiralar.

Yevrosiyo iqlimi. Iqlimi. Materik iqlimining o'ziga xos xususiyatlari. Iqlimini hosil qiluvchi omillar.

Yevrosiyoning iqlim mintaqalari. Arktika, subarktika va mo'tadil iqlim mintaqalari. Subtropik, tropik, subekvatorial va ekvatorial iqlim mintaqalari.

Yevrosiyoning ichki suvlari. Ichki suvlari. Ichki suvlarining tarqalishi, daryolari, ko'llari, ko'p yillik muzloq yerlar.

Amaliy mashg'ulot. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlar bilan ishlash: Yevrosiyoning geografik o'rni, o'rganilishi, relyefi, iqlimi va ichki suvlariga doir xarita, jadval va diagrammalar bilan ishlash.

Yevrosiyoning tabiat zonalari. Arktika mintaqasining tabiat zonalari. Subarktika mintaqasining tabiat zonalari. Mo'tadil mintaqaning tabiat zonalari. Subtropik mintaqaning tabiat zonalari. Subtropik sernam musson o'rmonlar zonasi. Subtropik chalacho'l va cho'l zonasi. Tropik mintaqaning tabiat zonalari. Tropik savannalar zonasi. Subekvatorial mintaqaning tabiat zonalari. Subekvatorial fasliy nam o'rmonlar zonasi. Ekvatorial mintaqaning tabiat zonalari.

Yevrosiyo aholisi va uning tabiatga ta'siri. Aholi soni va uning hududiy tarqalishi, irqi, xalqlari. Hududi jihatidan yirik va kichik davlatlari. Aholi soni jihatidan yetakchi davlatlari. Materik tabiatiga insonning ta'siri. Antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish, milliy bog'lar va qo'riqxonalar.

Yevrosiyo hududining tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi. Yevrosiyo hududining yirik tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi, buning mezonlari. Yevrosiyo tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishining sxematik xaritasi.

Amaliy mashg'ulot. O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlar bilan ishlash: Yevrosiyaning tabiat zonalari, aholisi va tabiiy geografik o'lkalariga oid xarita, jadval va diagrammalar bilan ishlash.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

Nazorat ishi.

MAVZUIY REJALASHTIRISH

T.r.	Bo'lim va boblar nomi	Soatlar taqsimoti		
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg'ulot va takrorlash
1.	Kirish	2	2	-
2.	Geografik xaritalar	5	3	2
3.	Geografik qobiq	7	6	1
4.	Dunyo okeani	5	4	1
5.	Materiklar va okeanlar tabiati	49	32	17
Jami		68	47	21

X SINF GEOGRAFIYA (JAHON IQTISODIY VA IJTIMOYIY GEOGRAFIYASI)

I bo'lim. JAHONNING UMUMIY TAVSIFI (25 soat)

I bob. JAHON SIYOSIY XARITASI (4 soat)

Jahonning siyosiy xaritasi. Jahon siyosiy xaritasi tushunchasi. Hozirgi vaqtdagi jahon siyosiy xaritasidagi davlatlar soni, ularning maydoni bo'yicha eng yirik va eng kichiklari. Davlatlarning geografik o'rni jihatidan tasniflanishi – orol, yarimorol, dengizbo'yi, ichki kontinental mamlakatlar. Jahon siyosiy xaritasidagi oxirgi o'zgarishlar.

Mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi bo'yicha tasnifi. Mamlakatlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi jihatidan tasniflash mezonlari. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar, ularning asosiy guruhlar. O'tish iqtisodiyotidagi davlatlar.

Mamlakatlarning boshqaruv shakli va davlat tuzilishi. Mamlakatlarning boshqaruv shakli va davlat tuzilishi bo'yicha tasniflanishi. Respublika va monarxiya davlatlari, ularning tiplari. Unitar va federativ davlatlar.

Amaliy mashg'ulot (Jahon siyosiy xaritasi bilan ishlash). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: jahon siyosiy xaritasi, mamlakatlarning boshqaruv shakllari va davlat tuzilishi hamda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganlik darajasiga oid xarita, jadval va grafiklar bilan ishlash.

II bob. JAHON TABIIY RESURSLARI **(4 soat)**

Mineral resurslar geografiyasi. Dunyoning yirik yoqilg'i havzalari. Qora va rangli (ayniqsa, qimmatbaho) metallar eng ko'p tarqalgan hududlar. Asosiy foydali qazilmalar (neft, tabiiy gaz, ko'mir, temir ruda)ning eng katta zaxiralariga ega bo'lgan davlatlar. Mineral resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi va uni hisoblash usullari. Jahon mamlakatlarining mineral resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi jihatidan guruhlashtirilishi.

Tugamaydigan va tiklanadigan tabiiy resurslar geografiyasi. Agroiqlim, yer, suv, o'rmon, biologik, geotermal resurslarning geografiyasi.

Loyiha darsi. Global ekologik muammolar ("issiqxona samarasi", ozon "tuyug'i", cho'llashish va o'rmonsizlashish, dunyo okeani sathining ko'tarilishi, ichimlik suvi tanqisligi, bioxilma-xillikni saqlash)ning mohiyati va ularni bartaraf etish yo'llari haqida o'quvchilar tomonidan tayyorlangan taqdimotlarni muhokama qilish.

Nazorat ishi.

III bob. JAHON AHOLISI **(5 soat)**

Dunyo aholisining soni, o'sishi va joylashishi. Jahon aholisining soni va o'sishi. Demografik "portlash" va uning sabablari. Jahon aholisi joylashuvining asosiy omil va xususiyatlari. Aholi eng zich va eng siyrak joylashgan hududlar. Insoniyat tomonidan yangi hududlarni o'zlashtirish. Materiklar va qit'alar aholisining soni. Aholisi eng ko'p davlatlar.

Jahon aholisining yosh-jins va irqiy tarkibi. Jahon aholisining jinsiy tarkibi. Jahon aholisining yosh bo'yicha tarkibi. Yosh-jins piramidalari. Dunyo aholisining irqiy tarkibi. Asosiy va aralash irqilar.

Dunyo aholisining etnik va diniy tarkibi. Etnos tushunchasi. Til oilalari va guruhlari, ularning geografiyasi. Jahondagi eng yirik til oilalari, guruhlari va millatlar. Jahondagi yirik dinlar va ularning geografiyasi.

Jahon mamlakatlarining urbanizatsiyasi. Jahonda shahar aholisi va uning o'sishi. Urbanizatsiya tushunchasi, urbanizatsiya darajasiga ko'ra mamlakatlarning toifalarga bo'linishi. Monoshahar va "o'lik" shaharlar. Aglomeratsiya va megalopolislar.

Amaliy mashg'ulot (Aholi harakati, tarkibi va joylashuviga oid masalalar). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: aholi ko'payishi, zichligi va tarkibi, mamlakatlarning urbanizatsiya darajasiga oid masalalarni yechish.

IV bob. JAHON XO'JALIGI GEOGRAFIYASI **(11 soat)**

Jahon xo'jaligi va xalqaro mehnat taqsimoti. Jahon xo'jaligi tushunchasi. Xalqaro mehnat taqsimoti haqida tushuncha. Xalqaro ixtisoslashuv va uning omillari. Jahon xo'jaligi birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi va to'rtlamchi sektorlardan iborat ekanligi. Jahon iqtisodiyoti sektorlar tarkibi, uning rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlardagi farqlanishi. Fan-texnika inqilobi tushunchasi. Fan-texnika inqilobining jahon xo'jaligiga ta'siri.

Jahon iqtisodiyoti markazlari va xalqaro integratsiya jarayonlari. Jahon xo'jaligining geografik "modeli"ning ko'p markazlilik xususiyati. Hozirgi zamonda tez o'sib borayotgan iqtisodiy markaz va qutblar. Xalqaro va regional iqtisodiy integratsiya jarayonlari. Transmilliy korporatsiyalar.

Amaliy mashg'ulot (Jahon xo'jaligi va uning tarkibini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: jahon xo'jaligi, xalqaro mehnat taqsimoti va ixtisoslashuvda mamlakatlarning ishtirokiga oid xarita, jadval va grafiklar bilan ishlash.

Nazorat ishi.

Jahon energetikasi geografiyasi. Yoqilg'i-energetika sanoatining tarkibi. Jahon yoqilg'i-energetika balansi. Neft va gaz zahiralari joylashgan asosiy hududlar. Neft va gazni qazib oladigan va eksport qiladigan asosiy davlatlar. Ko'mir sanoati. Ko'mir qazib oladigan yirik davlatlar. Elektr energetika va uning asosiy tarmoqlari: issiqlik energetikasi, gidroenergetika, atom energetikasi, noan'anaviy energiya resurslari (geotermal, shamol, to'lqin, quyosh, qalqish energetikasi).

Amaliy mashg'ulot (Jahon sanoati geografiyasi va uning o'zgarib borishini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlash: jahon sanoatining tarmoq va hududiy tarkibiga oid jadval, diagramma va grafiklarni tahlil qilish.

Jahon qishloq xo'jaligi geografiyasi. Don ekinlari. Bug'doy, sholi va makkajo'xori ekiladigan asosiy rayonlar. Moyli ekinlar, ildizmevali ekinlar. Quvvat beruvchi, tolali o'simliklar. Chorvachilik, asosiy tarmoqlari: qoramolchilik, cho'chqachilik, qo'ychilik, parrandachilik. Baliqchilik.

Jahon transporti geografiyasi. Transport moddiy ishlab chiqarishning uchinchi yetakchi tarmog'i. Jahon transport geografiyasi tizimidagi tafovutlar. Transport to'ri rivojlangan mamlakatlar. Avtomobil va temir yo'llarning uzunligi va zichligi. Suv transporti: dengiz transporti, dengiz savdo floti.

Jahon portlari. Dengiz kanallari, bo'g'izlari. Ichki suv transporti. Quvur transporti. Havo transporti. Aeroportlar.

Xalqaro iqtisodiy aloqalar geografiyasi. Xalqaro iqtisodiy aloqalar va ularning asosiy turlari. Xalqaro savdoning tovar va hududiy tarkibi, ularning zamonaviy sharoitda o'zgarib borishi. Xalqaro turizm geografiyasi.

Nazorat ishi.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

II bo'lim. JAHONNING REGIONAL TAVSIFI

(43 soat)

V bob. YEVROPA MAMLAKATLARI

(10 soat)

Yevropaning geografik o'rni, chegaralari va siyosiy xaritasi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni. Siyosiy xaritasi va undagi so'nggi o'zgarishlar. Subregionlarga bo'linishi (Shimoliy Yevropa, G'arbiy, yoki O'rta Yevropa, Janubiy Yevropa va Sharqiy Yevropa).

Amaliy mashg'ulot (Yevropa siyosiy xaritasini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Yevropa siyosiy xaritasi bilan ishlash.

Germaniya Federativ Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Buyuk Britaniya va Shimoliy Irlandiya birlashgan qirolligi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Fransiya Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Nazorat ishi.

Italiya Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi. Xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari.

Rossiya Federatsiyasi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni, tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi.

Rossiya Federatsiyasi xo'jaligi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari, iqtisodiy rayonlari.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

VI bob. OSIYO MAMLAKATLARI

(19 soat)

Osiyo geografik o'rni, chegaralari va siyosiy xaritasi. Hududi, chegaralari, geografik o'rni. Siyosiy xaritasining shakllanishi. Qit'a mamlakatlarining boshqarish shakli va davlat tuzilishi. Subregionlarga

bo'linishi (Janubi-G'arbiy Osiyo, Markaziy Osiyo, Janubiy Osiyo, Sharqiy Osiyo, Janubi-Sharqiy Osiyo).

Amaliy mashg'ulot (Osiyo siyosiy xaritasini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Osiyo siyosiy xaritasi bilan ishlash.

Osiyo mamlakatlarining iqtisodiy rivojlanganligi. Osiyo mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va jahon iqtisodiyotidagi o'rni jihatidan guruhlashtirish.

Qozog'iston Respublikasi. Qozog'istonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Qirg'iziston Respublikasi. Qirg'izistonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Turkmaniston Respublikasi. Turkmanistonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Tojikiston Respublikasi. Tojikistonning hududiy chegaralari, aholisi, tabiiy sharoitiga, tabiiy resurslariga xo'jalik va siyosiy jihatdan baho berish. Xo'jaligiga umumiy tavsif, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti.

Nazorat ishi.

Amaliy mashg'ulot (Markaziy Osiyo mamlakatlarining qiyosiy geografik tavsifi). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Markaziy Osiyo mamlakatlariga qiyosiy geografik tavsifni jadval ko'rinishida tuzish, mintaqa davlatlarining umumiy, farqli va o'zaro to'ldiruvchi xususiyatlarini aniqlash.

Turkiya Respublikasi. Hududi, tabiiy sharoiti va resurslariga xo'jalik jihatdan tavsif. Aholisi, xo'jaligi. Tashqi iqtisodiy aloqalari.

Amaliy mashg'ulot (Eron, Afg'oniston va Pokistonning qiyosiy geografik tavsifi). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlash: Eron, Afg'oniston, Pokiston Islom respublikalarini qiyosiy geografik yondoshuv orqali o'rganish. Uchta davlatning iqtisodiy geografik o'rni, tabiiy resurs salohiyati va iqtisodiyotining ustunliklari va kuchsiz jihatlarini taqqoslash. Afg'onistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish muammolari.

Xitoy Xalq Respublikasi. Maydoni, chegaralari, geografik o'rni. Tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi, demografik siyosati.

Xitoy iqtisodiyoti va iqtisodiy rayonlari. Xo'jaligi, sanoati va qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlari. Iqtisodiy zonalari (Sharqiy, markaziy, g'arbiy).

Koreya Respublikasi. Maydoni, chegaralari, geografik o'rni. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi va uning ko'rsatkichlari. Xo'jaligi. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Transporti.

Yaponiya. Maydoni, chegaralari, geografik o'рни. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi va uning ko'rsatkichlari. Xo'jaligi. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Transporti. Iqtisodiyotidagi ichki tafovutlari.

Nazorat ishi.

Hindiston Respublikasi. Maydoni, chegaralari, geografik o'рни. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi. Xo'jaligi, sanoati, qishloq xo'jaligi, transporti, iqtisodiyotidagi ichki tafovutlari.

Fors qo'ltig'i arab davlatlari. Hududi, chegaralari, geografik o'рни. Siyosiy tuzumining o'ziga xosligi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Yoqilg'i-energetika resurslari va ularning mintaqa davlatlari xo'jaligi rivojlanishidagi ahamiyati. Aholisi. Sanoati va qishloq xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan tarmoqlari.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

VII bob. AFRIKA, AVSTRALIYA VA OKEANIYA, AMERIKA MAMLAKATLARI (15 soat)

Afrika geografik o'рни, siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari. Maydoni, chegaralari, geografik o'рни. Siyosiy xaritasi shakllanishidagi asosiy bosqichlar va o'ziga xos xususiyatlari. Afrikaning hozirgi siyosiy xaritasi. Afrika subregionlari. Tabiiy sharoitining o'ziga xos xususiyatlari, tabiiy boyliklari: mineral, er, suv, biologik, rekreatsiya.

Afrika mamlakatlari aholisi va xo'jaligi. Afrika aholisining soni, o'sishi, joylashishi, tarkibi. Urbanizatsiya darajasi va Shaharlari. Afrikaning dunyo xo'jaligida tutgan o'рни. Afrika mamlakatlarida ishlab chiqarishning ixtisoslashuvi va joylashuvining o'ziga xosligi. Afrika mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi jihatidan 3 ta iqtisodiy mintaqaga bo'linishi: JAR, O'rta dengizbo'yi mamlakatlar va Tropik Afrika.

Janubiy Afrika Respublikasi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни. Davlat tuzumi. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari. Aholisi. Xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan sohalari.

Nigeriya Federativ Respublikasi. Geografik o'рни. Davlat tuzumi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi. Xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan sohalari. Ichki tafovutlar.

Misr Arab Respublikasi. Geografik o'рни. Davlat tuzumi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi. Xo'jaligining xalqaro ixtisoslashgan sohalari. Ichki tafovutlar.

Amaliy mashg'ulot (Afrikaning siyosiy xaritasi, tabiiy va iqtisodiy geografik sharoitini o'rganish). O'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan topshiriqlarni bajarish: Afrika mamlakatlarining ixtisoslashuvi, jahon xo'jaligidagi o'рни va asosiy tarmoqlariga oid xarita, jadval va grafiklar bilan ishlash.

Nazorat ishi.

Avstraliya Ittifoqi. Avstraliya Ittifoqi. Hududi, chegaralari, geografik o'рни. Siyosiy tizimi. Tabiiy sharoiti va tabiiy boyliklari. Aholisi. Xo'jalik rivojlanishining asosiy xususiyatlari. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Chorvachilik.

Amerikaning siyosiy xaritasi. Amerika qit'asining geografik o'рни. Siyosiy xaritasi va uning shakllanishi. Qit'aning Shimoliy va Lotin Amerika mintaqalariga bo'linishi.

Amerika Qo'shma Shtatlari. Maydoni, chegaralari, geografik joylashishining o'ziga xos xususiyatlari. Tabiiy sharoiti va resurslari. Urbanizatsiya darajasi, Shaharlari.

AQSH xo'jaligi va iqtisodiy rayonlari. Sanoatining asosiy tarmoqlari. Qishloq xo'jaligi. Transporti va transport magistrallari. AQSH regionlari.

Kanada. Maydoni, chegaralari, geografik joylashishi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi joylashishidagi tafovutlar. Sanoati va qishloq xo'jaligi. Ichki tafovutlar

Braziliya. Maydoni, chegaralari, geografik joylashishi. Tabiiy sharoiti va resurslari. Aholisi joylashishidagi tafovutlar. Sanoati va qishloq xo'jaligi. Ichki tafovutlar.

Nazorat ishi.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

MAVZUIY REJALASHTIRISH

T.r.	Bo'lim va boblar nomi	Soatlar taqsimoti		
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg'ulot va takrorlash
1.	Jahonning siyosiy xaritasi	4	3	1
2.	Jahon tabiiy resurslari	4	2	2
3.	Jahon aholisi	5	4	1
4.	Jahon xo'jaligi geografiyasi	11	6	5
5.	Yevropa mamlakatlari	10	7	3
6.	Osiyo mamlakatlari	19	13	6
7.	Afrika, Avstraliya va Okeaniya, Amerika mamlakatlari	15	11	4
Jami		68	46	22